

MUAMMER DİZER, *Astronomi Hazinesi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, No: 404, İstanbul 1986.

Eser 42 sayfa olup, çeşitli astronomi aletlerine ilişkin 24 tane resim ihtiva etmektedir.

“İslâm Dünyasında Astronomi Tarihi” başlıklı ilk bölümde (s. 5-20) ilkin kısaca bilimin, başlangıcından bugüne kadar hangi kültür çevrelerinde geliştirildiği belirtilmiş, daha sonra İslâm Dünyasında astronominin gelişimi özet olarak serimlenmiştir. Bu serimlemeden önce de Mısır’da, Mezopotamya’da ve Yunanlılarda astronomi ile ilgili takvim çalışmalarına, astroloji faaliyetlerine değinilmektedir. Bu arada Çin ve Hint’den de çok kısa olarak söz edilmekte Hint’de, çok önemli bir gelişme olarak kabul edilen, on tabanlı konumsal sayı sisteminin gerçekleştirildiğine değinilmektedir. İslâm Dünyası içinde ise bilimin bilinçli olarak teşvik görmesinin Abbasiler dönemine rastladığı, astronomi çalışmalarında en önemli aşamanın rasathanelerin ilk kez İslâm Dünyasında kurulmuş olması ve oradan da Batı Dünyasına intikal etmesi olduğu vurgulanmaktadır. Bundan sonra kronolojik sırayla İslâm Dünyasında ve Osmanlılarda kurulan rasathanelerden ve buralarda yapılan ve kullanılan aletlerden söz edilmektedir. Bu bakımdan XIII. yüzyılın çok önemli bir dönem olduğuna, bu döneme İslâm astronomisinin rönesansı olarak bakıldığına işaret edilmektedir. Bu yüzyılda Meraga rasathanesi kurulmuştur.

“Sergideki Bazı Aletler” adlı bölümde ilkin düzlem usturlab hakkında bilgi verilmektedir (s. 21-25). En eski usturlab İskenderiye okulunda Philoponus tarafından yapılmıştır, ayrıca usturlabla ilgili çalışmalardan da söz edilmektedir, İslâm Dünyasında 3 çeşit usturlab kullanılmıştır: Küresel, lineer, ve düzlem usturlab.

Daha sonra, yükseklik ve zaman tayinine yarayan rub’ tahtası hakkında bilgi verilmektedir (s. 27-30). Kullanılma amaçlarına göre rub’ üç gruba ayrılmaktadır: Zaman tayininde kullanılan rub’ tahtası, trigonometrik fonksiyonların değerlerinin tayininde kullanılan Rub’ el Müceyyeb, ve usturlabdan farkı olmayan Rub’ el Mukantarat.

Bundan sonra güneş saatleri anlatılmaktadır (s. 31-32). Yatay güneş saati ve ekinoksial güneş saatinden bahsedilmektedir.

Güneşin yüksekliği ile zaman tayin etmekte kullanılan silindirik güneş saati anlatılmaktadır (s. 33).

(s. 35-36) da gök yüzündeki yıldızları göstermek için yapılan gök küreleri anlatılmaktadır. (s. 37) de denizciler arasında rağbet gören fakat gök küreleri kadar yaygın olmayan yer kürelerinden söz edilmektedir.

Bundan sonra Daire-i Mu’addal’dan (s. 39-40), ve son olarak da kapağı üzerinde ve altında çizim ve ölçekler bulunan küçük bir kutudan ibaret olan Sandık el-Yevakît (mücevher kutusu) adı verilen aletten söz edilmektedir.

Kandilli Rasathanesinde toplanmış olan eski rasat aletleri koleksiyonunu sergileyen bu kitap, aynı zamanda Ortaçağ astronomi aletleri hakkında da derli toplu özet bilgi vermektedir.

MELEK DOSAY
Araştırma görevlisi

